

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 338.432:631.95

Фурдичко О. І.,
доктор економічних наук, професор, академік НААН
Інститут агроекології і
природокористування
Власенко І.В.,
кандидат економічних наук, доцент
Вінницький національний аграрний університет

ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОГО АГРОПРОДОВОЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Екологічне (органічне) сільське господарство ґрунтується на чотирьох основних принципах: здоров'я, екологія, справедливість, турбота. Дотримуючись цих принципів і реагуючи на споживчий попит світового агропродовольчого ринку, останніми роками в багатьох країнах світу вже діє ринок збуту екологічно чистих продуктів харчування органічного походження, організовані й функціонують служби сертифікації та маркетингу.

Питання забезпечення продовольчої безпеки країн світу набуває особливої актуальності у зв'язку з наростаючою обмеженістю продовольства та природних ресурсів, постійним підвищенням цін на продукти харчування на світових ринках. Населення планети зростає стрімкими темпами. Так, якщо у 1990 році чисельність населення світу становила 5,26 млрд. осіб, то вже у 2009-му – 6,6 млрд. осіб. При цьому останнім часом 90 % приросту населення припадає на слаборозвинуті країни. Серед регіонів за народжуваністю лідирує Африка (45 новонароджених на 1 тис. населення), друге місце посідає Латинська Америка – 31, третє – Азія (29 осіб).

Очікується, що до 2050 року чисельність населення Земної кулі зросте до 9 мільярдів [1]. Отже, кількість людей, яких треба буде годувати на густо заселеній планеті, збільшиться. Виробництво продуктів харчування має розширюватися. Застосування біотехнологій у сільському господарстві може підвищити врожайність продовольчої сировини. На молекулярному рівні різні організми є дуже подібними. Саме ця подібність дозволяє успішно переносити потрібні гени між організмами, що робить генну інженерію набагато потужнішою за традиційну селекцію і дозволяє підвищити врожайність. Згідно з даними Міністерства сільського господарства США, у Сполучених Штатах ще у 2003 році біотехнологічними (БТ) сортами було зайнято 80% площ, засіяних соєю, 38% – кукурудзою, та 70% – бавовником. Сполучені Штати – не єдина держава, у якій має місце ця сільськогосподарська еволюція. Інтенсивність впровадження біотехнологій в інших країнах, де їх було схвалено, зокрема, в Аргентині, Канаді та Китаї, є такою ж високою.

Небезпека біотехнологій (ГМО) полягає в тому, що наслідки їх впливу на навколишнє природне середовище, на людину, її життя і здоров'я досі не досліджені. Громадськість багатьох країн виявляє серйозне занепокоєння щодо ГМО-продуктів як недостатньо вивчених і які становлять ризик у забезпеченні продовольчої безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад у дослідження питання забезпечення продовольчої безпеки як елементу економічної безпеки країни внесли такі вчені як: П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов, Б.Й. Пасхавер та ін. В їхніх працях широко висвітлені питання, пов'язані з глобалізацією світової економіки і проблеми забезпечення населення Землі продуктами харчування [1-4].

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні можливостей використання потенціалу біотехнології українського агропромислового комплексу у забезпеченні власного продовольчого ринку без застосування мінеральних добрив і агрохімікатів та без загрози отримання ГМО-продуктів.

Виклад основного матеріалу досліджень. Незважаючи на те, що застосування біотехнологій у сільському господарстві може підвищити врожайність продовольчої сировини, за останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі. Зростання світових цін на

продовольство спостерігалось й у 2010 році. Якщо в грудні 2009 року загальний індекс цін на продовольчі продукти становив 172,4% (на цукор 334,0%, масла і жири – 169,3%, зернові – 171,1%, молоко – 215,6%, м'ясо – 120,1%), то у грудні 2010 року він зріс до 214,7%, при цьому індекс цін на цукор становив 398,4%, масла і жири – 263,0%, зернові – 237,6%, молоко – 208,4%, м'ясо – 142,2% [2]. Повідомлення про низькі врожаї пшениці в Росії, Україні, Казахстані та Канаді у 2010 році призвели до стрімкого зростання цін на цей вид продукції, які підвищилися більше ніж на 70 % за два літніх місяці 2010 року. Об'єктивними причинами світової тенденції підвищення цін на ринках агропродукції є зменшення площ, придатних для обробки сільськогосподарських культур. У сільськогосподарському обробітку у світі перебуває 4810 млн. га земель (у т. ч. рілля – 1340 млн. га, луки і пасовища – 365 млн. га). Найбільшими розмірами рілля володіють США (185 млн. га), Індія (160 млн. га), РФ (134 млн. га), Китай (95 млн. га), Канада (46 млн. га), Казахстан (36 млн. га) та Україна (32 млн. га). При цьому Земля щороку втрачає від 5 до 10 млн. га сільгоспугідь через погіршення навколишнього природного середовища, ще 19,5 млн. га втрачається щороку через стрімкий розвиток промисловості й ринку нерухомості. Таким чином, виникає необхідність говорити про загострення світової продовольчої кризи та формування нових підходів до застосування біотехнологій для підвищення врожайності у сільському господарстві без загрози отримання ГМО, продуктів без застосування мінеральних добрив і агрохімікатів. Особливо великий потенціал для розвитку органічного виробництва має Україна. Сьогодні альтернативою «новій їжі» є органічна продукція, яка останнім часом впевнено просувається на ринки розвинутих країн, і попит на яку постійно зростає. Сучасне органічне виробництво продуктів побудоване на поєднанні традиційних, «дідівських» методів і сучасних технологій, що дозволяють вести масштабний виробничий процес. Масштаби органічного виробництва постійно зростають. Достатньо зазначити, що органічна продукція у світі вирощується на 31 млн. га сільськогосподарських угідь 120 країн світу [5]. А це означає, що Україна може виробляти органічну продукцію із відносно нижчою собівартістю, ніж, скажімо, європейські країни, в яких через низьку природну родючість ґрунтів перехід на органічне землеробство супроводжується значним підвищенням собівартості органічної продукції. Тому українська органічна продукція потенційно має вищу конкурентоспроможність, оскільки її мінімальна ціна є нижчою за мінімальну ціну органічної продукції європейських країн [6].

Настав час нового господарського мислення в Україні, яке базується на гармонійному поєднанні екологічних пріоритетів аграрного виробництва з економікою, передбачає повну узгодженість інтенсифікації галузі із законами природи. На наш погляд, органічне землеробство дає можливість подолати не лише екологічну кризу, але й економічну, за рахунок вирощування набагато дешевшої продукції, ніж при інтенсивному землеробстві. Цей факт уможливіло поставити ґрунтозахисне органічне землеробство в основу відродження агропромислового комплексу України в цілому, оскільки застосування високих норм мінеральних добрив, пестицидів не лише шкідливе з екологічного погляду, а й дороге з економічного.

Одержана продовольча сировина без застосування агрохімікатів продукція рослинництва і тваринництва – не тільки наше здоров'я та наших дітей, а й здорове довкілля, ґрунтів. Це та продукція, з якою можемо вийти на зовнішні ринки.

Україна, з огляду на її ґрунтово-кліматичні умови, географічне розташування в центрі Європи та її давні аграрні традиції, має досить значний потенціал як для виробництва органічної сільськогосподарської продукції для експорту, так і для споживання на внутрішньому ринку.

Нині близько 70 господарств у різних регіонах України залучені до виробництва органічної продукції. Частина з них має досвід її експорту. Сертифікація проводиться іноземними структурами з сертифікації, які для цього використовують різнобічну оціночну систему.

Україна все голосніше й вагомніше заявляє про себе на міжнародному ринку органічних продуктів, займаючи за площею сільськогосподарських угідь під їх вирощування (239,5 тис. га) 16 місце в світі серед більше, ніж 100 країн, обійшовши при цьому таких лідерів органічного руху, як: Угорщина, Данія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія. Однак, при цьому частка сертифікованих площ серед загальної кількості сільськогосподарських угідь країни становить менше 0,6%, тоді як у сусідніх Чехії, Естонії та Угорщині – вже 5,0; 3,0 і 1,7 % відповідно (табл. 1).

Органічні продукти на сьогодні, безсумнівно, прибутковий товар.

Споживання органічних продуктів у світі (в доларах США) на душу населення на рік становить: Данія – 72; Швейцарія – 68; Австрія – 40; Німеччина – 17; Великобританія – 16; Нідерланди – 15; Франція – 14.

Із загального валового споживання цих продуктів лідирує Німеччина, яка на рік споживає різних органічних продуктів на загальну суму 2,6 млрд. дол. США. При цьому в Німеччині у 2008 році імпорт сировинних органічних продуктів становив 38% від загального обсягу, що споживалися в країні. Серед країн з найбільшими площами органічних сільськогосподарських угідь варто відмітити Австралію з загальною площею органічних земель 12 млн. га, Аргентину – 4 млн. га, Китай – 2 млн. га та США – 1,9 млн. га. Найбільші частки сільськогосподарської землі, що обробляється органічно, знаходяться на Фолклендських островах (36,9%), у Ліхтенштейні (29,8%) та Австрії (15,9 %), серед країн колишнього СРСР варто виділити Естонію (9,63 %) та Латвію (9,11 %).

На думку вітчизняних політиків, проблеми продовольчої безпеки в Україні не існує, оскільки 93,4% харчових продуктів, які споживає населення України, припадає на частку вітчизняних товаровиробників [7].

Таблиця 1

Кількість сертифікованих органічних господарств у деяких європейських країнах

Країна	Рік						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Естонія	369	583	746	810	1013	1220	*
Німеччина	14703	15628	16476	16603	17020	18703	*
Польща	1787	1977	2304	3760	7183	11887	*
Чехія	654	654	810	836	829	1318	*
Україна	31	69	70	72	80	92	118
Середній розмір органічного господарства в Україні, га	5304,8	3471,6	3428,6	3360,8	3000	2716	2288

*- немає даних;

джерело: www.organic.com.ua

Крім того, згідно із Законом України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24 червня 2004 року № 1877-IV, продовольча безпека – “це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності” [8]. Тобто, мова йде, передусім, про цінову доступність продовольчих товарів. Діючі виробничі об’єднання є представниками інтересів суб’єктів господарювання, основна мета яких – одержання прибутку, в тому числі шляхом підвищення цін на свою продукцію. Саме тому нині у сфері забезпечення національної продовольчої безпеки існують певні розбіжності в інтересах між державою та власниками.

Проведені ж дослідження вчених показують, що рівень споживання майже усіх продуктів в Україні значно нижчий, ніж у розвинутих країнах світу. Так, рівень споживання м’яса в Україні на 70% нижчий, ніж у США та Франції й на 65% – ніж у Німеччині. Це також стосується молока, фруктів і ягід, риби, овочів, яєць: у 2008 році на одну особу спожито риби і рибопродуктів 87% від раціональних норм споживання, овочів – 80%, м’яса і м’ясопродуктів – 64%, молока і молочних продуктів – 56%, фруктів – 49% [9]. Надзвичайно небезпечним є той факт, що протягом більше десяти років у країні спостерігається одноманітне жирowo-вуглеводне харчування більшої частини населення. Фактично рівень продовольчої безпеки України знизився до критично небезпечної межі (2500 ккал проти 2928 ккал на одного українця за умов збереження нормативної структури продовольства), а за споживанням протеїнів тваринного походження вона нижче цього порогу і знаходиться у стані продовольчої небезпеки. Потреба у безпеці є однією з найважливіших базових потреб людства. У статті 3 Конституції України задекларовано: “Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”. Тому в більшості розвинених країн сформувалася державна політика, спрямована на захист розвитку еколого-економічної безпеки в агросфері. І це вже дає істотні позитивні результати.

Наведені вище факти свідчать про постійне зростання потужностей органічного агровиробництва у світі. Не повинна стати винятком і Україна. Тим паче, що в нашій державі наявні ресурси для переходу на органічне ведення сільського господарства. Однією з конкурентних переваг України на міжнародному ринку є найвища в світі забезпеченість родючими чорноземами (30% всього світового запасу) та наявність сприятливих умов для розвитку тваринництва. Найбільш слабе місце вітчизняного сільського господарства – розвал села – можна перетворити на його головну конкурентну перевагу, якщо орієнтувати сільськогосподарські підприємства на вирощування екологічно чистої (органічної) сільгосппродукції.

Висновок з даного дослідження. Таким чином можна зробити висновок, що Україна, з огляду на її ґрунтово-кліматичні умови, географічне розташування в центрі Європи та її давні аграрні традиції, має досить значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. На міжнародному ринку органічних продуктів Україна займає за площею сільськогосподарських угідь під їх вирощування (239,5 тис. га) 16 місце в світі серед більше ніж 100 країн. Альтернативою ГМО-продукції є сучасне органічне виробництво харчової сировини побудоване на поєднанні традиційних, «дідівських» методів і сучасних технологій та дозволяє вести масштабний виробничий процес «нової їжі», яка, останнім часом, впевнено просувається на ринки розвинутих країн, і попит на таку продукцію постійно зростає. Одержана продовольча сировина без застосування агрохімікатів рослинництва і тваринництва – не тільки здоров’я наше та наших дітей, а й здоров’я довілля, ґрунтів, тобто органічне землеробство дає можливість подолати не лише екологічну кризу, але й економічну, за рахунок

вирощування набагато дешевшої продукції, ніж при інтенсивному землеробстві. Це та продукція, з якою можемо вийти на зовнішні ринки.

Література

1. Саблук П.Т. Экономические основы продовольственной безопасности стран мира / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 8. – С. 21-25.
2. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма / О. Г. Белорус. – К., 2003. – 390 с.
3. Власов В.І. Тенденції та проблеми глобальних процесів у світовій продовольчій сфері / В.І. Власов // Економіка України. – 2006. – № 3 (532). – С. 75-80.
4. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б.Пасхавер // Економіка України. – 2006. – № 4. – С. 43-50.
5. Майбутнє України за органічним виробництвом // Урядовий Кур'єр. – 2006. – № 61.
6. Ляшенко О.М. Про стратегію забезпечення продовольчої безпеки / О.М. Ляшенко : зб. наук, праць Луганського держ. аграрного ун-ту. Економічні науки. – Луганськ, 2006. – № 9. – С. 69-73.
7. Проблеми з продовольчої безпеки в Україні не існує // Пропозиція. – 2001. – № 3. – С. 8-9.
8. Руснак П.П. Продовольча безпека України та її сталий розвиток / П.П. Руснак // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – Вип. 142. – Ч. 2 [Текст]: зб. наук, праць / Національний університет біоресурсів і природокористування України; за ред. О. Мельничук. – К. : НУБПУ, 2009. – С. 178-182.
9. Статистичний щорічник України 2010 року. – К. : Держкомстат України, 2011.

УДК 330.352

Павлов К.В.,
д.э.н., профессор, проректор по научной работе
Ижевский институт управления, Россия

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ПРОЦЕССУ МОДЕРНИЗАЦИИ РОССИЙСКОЙ ЭКОНОМИКИ

Постановка проблемы. Модернизация, техническое перевооружение и прогрессивная структурная перестройка российской экономики на основе использования новейших инновационных технологий (в т.ч. нанотехнологий, биотехнологий и т.п.) являются важнейшими условиями эффективного инновационного развития страны и роста конкурентоспособности отечественной продукции. Все это позволит уменьшить зависимость уровня и темпов социально-экономического развития страны от получаемых доходов вследствие экспорта сырьевых ресурсов и действительно осуществить структурную перестройку отечественной экономики, о необходимости которой говорится уже очень давно. Важно также и то, что в результате этого улучшится имидж России, которую пока еще нередко отождествляют с сырьевым придатком развитого мира. Таким образом, в целом мировой опыт действительно свидетельствует о том, что рост инвестиций в инновационные сферы экономики способствуют ускоренному развитию народно-хозяйственного комплекса страны и повышению среднего уровня жизни населения.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемами модернизации и структурной перестройки экономики занимались такие известные российские и украинские ученые, как академики С.Ю. Глазьев, А.И. Татаркин, В.И. Амоша, профессора В.С. Селин, В.К. Нусратуллин, В.И. Ляшенко, В.В. Дементьев, Е.Д. Халевинская и многие другие. Из стран с развитой рыночной экономикой проблемами инновационного развития и модернизации экономики занимались такие крупные учёные, как В. Уотермен, С. Норт, С. Митчелл, У. Изард, В. Оучи, М. Портер и др.. В научных публикациях, посвященных данной проблематике, обычно подробно рассматривается лишь какой-то один аспект процесса модернизации: технологический, социальный, управленческий, организационный, экологический и пр. Так, например, академик РАН С.Ю. Глазьев проблемы модернизации обычно рассматривает сквозь призму разработанной им теории технологических укладов. Все это крайне важно и актуально, но, однако, такой подход не отличается комплексностью со всеми вытекающими отсюда последствиями.

Постановка задания. В связи с недостатком научных публикаций, в которых проблемы и процессы модернизации экономики рассматриваются с системных, комплексных позиций, представляется целесообразным и актуальным проанализировать проблему модернизации российской экономики, когда различные аспекты данной проблемы исследуются как элементы единой системы.